

Silvio Gesell, a morálökonómiai csúcsgondolkodó

Válaszcikk Tóth Gergely *Lehet-e erkölcsös a pénz és a kamat?* c. írására
<https://xforest.hu/lehet-e-erkolcsos-a-penz-es-a-kamat/>

Úgy látom, Tóth Gergellyel jól föladtuk egymásnak a leckét. De ez így is van rendjén. Legelső kritikaként megkaptam, hogy írásom legnagyobb gyengesége a műfaji tisztázatlanság. De akkor mit mondjak én? A tisztelt Vitapartner a válaszában a teológia tárgykörébe tartozó szavakat, vallást, Istent, az ember megromlott természetét, ősbűnt emleget, miközben elvileg a kamatnak a piacra, a társadalomra és a természetre gyakorolt hatásáról vitatkoznánk.

Tévedés ne essék: ez nem szemrehányás, hanem inkább örülök neki, mert igazolva látom azon, több éve megfogalmazott állításomat, miszerint ha a pénz és erkölcs kapcsolatáról, vagy akár szűkebben a morálökonómiáról gondolkodunk, akkor egy látszólag tisztán gazdasági problémának nagyon súlyos bibliai, teológiai vonzatai vannak.

Ugyanakkor óvatosan a határátlépésekkel! Nem szeretem, amikor valaki túl hamar jut el Istenhez, mint végső megoldáshoz. A hajánál fogva előrangot kapó ügynek látszik, hogy Istent, mint minden tudás forrását emlegeti, túlszűfolt képek, hasonlatok. Később „az ember megromlott természete” fordul elő egy mondatban, a rá következőben pedig ezt a kifejezést olvassuk. „a megromlás nem képes elhomályosítani az ember eredendően jó természetét”. Én sem vagyok teológus, épp ezért kíváncsi volnék, hogy egy képzett teológus mit szólna pl. az utóbbi kifejezéshez. Azt gyanítom, hogy nagyon nem tetszene neki...

Ennek ellenére azt javaslom, hogy a teológiai vitát napoljuk el. Térjünk a szűkebb témánkra!

Az önérdék-érvényesítés következményei, avagy Silvio Gesell igazsága

Tóth Gergely *Gazdasággép* c. könyvére több évvel ezelőtt úgy akadtam rá, hogy Silvio Gesellről föllehető irodalom után kutattam. Már akkor furcsálltam, hogy a szerző elítélőleg beszél Gesellről, s végezetül a haszonökonómia tartományába sorolta.

Jelen írásában hosszú bekezdéseket idézve saját könyvéből – megteheti, bár én az ő helyében megjelöltem volna a forrást is –, ismételten találkoztam ugyanezen állításával. Ilyenformán kénytelen vagyok rámutatni, hogy a tisztelt Vitapartner hol téved Gesellel kapcsolatban.

Jelen írása bevallottan az én négyrészes cikkem első részére adott reflexió, mégis sommás kijelentést tesz Gesellről, mintha a további részekben foglaltak érdektelenek lennének. Nem azok, ezért kénytelen vagyok olyan témákat is idehozni, amelyek nem szerepelnek az első részben. Másként nem tudom cáfolni Tóth néhány állítását.

Az általam csak nagymesternek nevezett Silvio Gesell *A természetes gazdasági rend* c. könyvének III. és IV. fejezete foglalkozik a minket érintő témával. A III. fejezet címe: *Fém- és papírpénz*; alcím: *A pénz, amilyen valójában*.

Ez a fejezet a ma is használatos pénzrendszer sajátosságait, a mindenféle pénzelmélet nélkül, csupán csak a tapasztalat útján működtetett pénzgazdálkodásban megfigyelhető jelenségeket írja le. Éles elméjű megfigyelőként észreveszi, hogy mivel a munkamegosztásból következő csereeszköz-szükséglet számára csak kamattal terhelt pénz áll rendelkezésre, éppen az ember *önérdekkövető* magatartása miatt számos torzulás jelenik meg a piaci szereplők körében. A fejezet vége felé így ír: „E ponton befejezem az aranyvaluta bírálatát” (Gesell 2004:241), ahol is az aranyvaluta szó használata azért jogos, mert akkoriban még sokan, Gesellel ellentétben belső értéket tulajdonítottak a pénznek, amelyet az aranyfedezet testesített meg. Ez a fejezet tehát a kamatos pénzrendszer *diagnózisát* tartalmazza, nem pedig azt, amit Gesell helyesnek tart.

Olyannyira nem, hogy nagymesterünk erkölcsi, keresztyéni, demokratikus, végeredményben teljességgel érdektelen, hogy milyen indítékból, ezt az önérdékkövetést, a kölcsönös zsarolást, annak minden, akár évszázadok alatt kialakult következményeit egészségtelen, emberhez méltatlan viselkedésnek és

intézménynek tartja, ezért megírja a IV. fejezetet, amelynek címe: *Szabadpénz*; alcím: *A pénz, amilyenek lennie kell, és amilyen lehet.*

Ebben a fejezetben Gesell javaslatot tesz, hogy a kamattal terhelt pénzrendszer torzító hatásait, az emberek gondolkodását, erkölcsét és viselkedését, a piacot, a társadalmat, napjainkra pedig a természetet is végveszélybe juttató folyamatokat miként lehetne orvosolni. Az más kérdés, hogy helyenként valóban túlzó, idealisztikus megjegyzéseket tesz, pl. a világbéke záloga lenne az ő elméletének bevezetése és hasonló, de ezek nem tartoznak a lényegi mondanivalóhoz.

Mindezek fényében lássuk Tóth Gergely egyik következtetését: Gesell „helyesen ismerte fel az ember *önérdekkövető természetét*, de helytelenül nem ismerte fel annak *rendetlen természetét*. Ezt felszabadítani olyan, mint sárkányokkal szántatni:¹ kétségtelenül gyors, hatékony és bámulatra méltó, ám már középtávon is igencsak veszélyes”

1. A tisztelt Vitapartner Gesellel és Weöres Sándorral szemben is elköveti ugyanazt a hibát: Geselltől csakis és kizárólag a III. fejezetből idéz, és nem veszi figyelembe a fejezet címét: *A pénz, amilyen valójában* – vagyis Tóth Gergely úgy véli, hogy Gesell egészségesnek véli azt, amit látott és tapasztalt, nem pedig a rendszer *diagnózisát* írta le.

A Weöres Sándori szakasz címe pedig: *A vágyak idomítása*. A teljes mondat így hangzik: „*Ha vágyaidat megszelídíted* (kiemelés általam – LP.): igába foghatod őket és sárkányokkal szánthatsz és vethetsz, mint a tökéletes hatalom maga.” Nem a vágyak felszabadításáról van szó, hanem épp ellenkezőleg: az emberi akaratnak vannak alávetve a vágyak. S miután a megszelídítés megtörtént, azután kaphat az emberi akarat sárkányerőt. Aki pedig a vágyainak megszelídítéséig eljutott, soha nem fogja sárkányerejű akaratát önző célra használni, mert tudatában van a veszélyeknek, amelyeket éppen az idézet előtti mondatok írnak le.

2. Állításom szerint tehát Tóth Gesellt is, és Weörest is félreérti. Semmiféle felszabadításról és veszélyről, sem egészségesnek vélt *homo oeconomicus*-emberképről nincs szó, hanem pusztán csak Gesell részéről annak elfogadása, hogy itt és most ez van, s ha már kiengedtük a kényelemszeretet, a mértéktelenség és az önzés - az egyéni érdek mindenek fölött - szellemét a palackból, nem lehet csak úgy visszatuszkolni. Másként fogalmazva nekünk is el kell fogadnunk azt a tényt, hogy a kamaton keresztül a piac és annak szellemisége szó szerint mindent maga alá gyűri, (pénzuralom!), a következmények pedig igencsak súlyosak. Gyulai Iván ökológus szerint a világot sújtó un. fenntarthatatlansági válságnak négy rétege van: gazdasági, szociális, környezeti és erkölcsi, majd hozzáteszi, hogy „a pénz kamatos természete miatt felállított játékszabályok hatalmas erkölcsi rombolást hoztak a világra” (Bodoky 2011). A teológus pedig még mélyebb torzulást lát: „az európai civilizáció áru- és csereelvé [...] társadalmunk lelki alapjaiba is beépült, s a maga módján gyarmatosította az emberi szíveket” (Metz 2008:103.)

Az igazsághoz persze hozzátartozik, hogy Gesell is, a tisztelt Vitapartner is és én is ezen a visszatuszkoláson ügyködünk, másként mondva a fősorolt válságfajták mint fenntarthatósági válság ellen küzdünk. Ki-ki a maga módján.

És egy másik, szerintem a főntebb jelzett félreértés miatt hibásan összeillesztett két mondat: „Gesell természetes gazdasági rendje az *önérdekkövetésre* mint egészséges és természetes emberi motivációra épül, mindössze a rendszer igazságtalanságai korrigálандók. Véleményem szerint ez alapvető logikai ellentmondás: a hatalmasok és gazdagok miért biztosítanak egyenlő esélyeket a gyengéknek és szegényeknek, ha egyszer ők is fel vannak mentve az *önzetlenség* c. tantárgyból?”

A második mondat mint kérdés, abszolút helyén való. A kérdésre adott válaszban azt remélem, egyetértünk: a hatalmasok és gazdagok *sosem* fognak egyenlő esélyeket biztosítani a gyengéknek és szegényeknek. Azonban ezzel nincs vége. Az *önérdekkövetés* mint *nem egészséges*, de *megváltoztathatatlan* emberi motiváció kikerülhetetlen. Ezt látta be Gesell.

Ha megcseréljük a két mondatot és az elsőt egy kicsit átfogalmazzuk, máris eltűnik a logikai ellentmondás: „Mivel a hatalmasok és gazdagok *sosem* fognak egyenlő esélyeket biztosítani a gyengéknek és szegényeknek, hiszen ők is fel vannak mentve az *önzetlenség* c. tantárgyból, ezért Gesell természetes gazdasági rendje is az *önérdekkövetés* mint *nem egészséges*, de *megváltoztathatatlan* emberi motivációra épül, azonban Gesell a rendszer igazságtalanságát úgy korrigálja, hogy lehetetlenné, de

1 Tóth Gergely lábjegyzete: Weöres Sándor: *A vágyak idomítása* (A teljesség felé, 1945).

legalábbis sokkalta nehezebbé válják a hatalmasok és gazdagok erőfölényének érvényesítése a gyengékkel és a szegényekkel szemben.”

Ha a tisztelt Vitapartner elfogadná ezt az átfogalmazást, akkor tökéletes lenne az egyetértés közöttünk.

Sejtésem szerint Tóth és köztem abban áll a szemléletbeli alapvető különbség, hogy Tóth mintha statikusan, én pedig biztosan dinamikájában, folyamatában szemlélem a világeseményeket. S mindezt megtetézem, hogy úgy mondjam, a léptékkal. Mire gondolok? Pl. ha a világon egyetlen egy ember dobja el a számára fölösleges műanyag zacskót, akkor az szemetelés. Ha lassan 8 milliárd ember teszi pontosan ugyanezt, akkor az környezeti katasztrófa. Analóg módon ugyanez helyzet az önzéssel és különböző álneveivel: a kapzsiság, a nyereségvágy, a gazdagság utáni vágy, a haszonelvű gondolkodás, a versenyelv általánossá válása nem erény és nem érték, hanem csupán az egyéni önző érdek különböző alakjai. Ha egy ember önző, az egészre nézve mondhatni semmi hatása nincs. Ha viszont a társadalomban mint rendező alapelv, mint norma létezik az egoista ön- és csoport-érdekérvényesítés, akkor a társadalom végzetes torzulása elkerülhetetlen, végül kipusztítjuk önmagunkat.

A tőkegazdaságtól a piacgazdaság felé

„Ha a bűnök, a fenntarthatatlan fejlődés fő okát keressük, óhatatlanul az ember megromlott természetéhez, az ősbűnhöz jutunk”, állapítja meg helyesen Tóth. De véleményem szerint ennél nem is kicsit bonyolultabb a helyzet. „Ez mindnyájunkat érint, ám amit elfelejtünk, hogy Teremtőnkől való eredendő jó természetünk előrébb való, mélyebb és végső soron győzedelmeskedik” – teszi hozzá, ismét teológiát keverve a témához, ami ilyen formában tálalva talán nem is kissé vulgárteológiának tűnik. Arról nem is beszélve, hogy sokakat hamis magatartásra ösztönöz: nekem semmi tennivalóm a világ jobbítása terén. A fundamentalisták pedig még tovább mennek, és azt mondják, térítsünk meg mindenkit, a többi Isten dolga. Mivel a próféta korszak lezárult (értsd: Isten közvetlenül már nem, csak övéinek fáradozásán keresztül „avatkozik bele” a világba), ezért teljességgel igaz van John Stuart Millnek: „a gonosz diadalához csak annyi kell, hogy a jók tétlenek maradjanak”. Mit mondjak? Meg is látszik a világ folyásán...

Olyannyira, hogy a kamat mögött álló ember önérdekérvényesítő akarata egyre nyilvánvalóbban katasztrófához vezet. Még pedig azért, mert mára ez a tudatalattiban gyökerező sok kicsi és nem kicsi akarat, milliárdnyi egoisztikus erő érdekszövetségek kibogozhatatlan szövevényén keresztül *világpusztító hálózattá* nőtte ki magát és hosszú idő óta és mai is meghatározza a világtörténelem eseményeit, ez „gyümölcsökből”² világosan látszik.

Sokan ezt a világpusztító hálózatot tévesen és balgatagul – nem látván a lényegét - láthatatlan háttérhatalomként szokták emlegetni, amely alatt ugyan burkoltan, de valójában világhatalomra törő zsidó összeesküvést értenek. De ez pontatlan, ezért félreérthető: nem a zsidókkal, hanem a rendszerrel van baj, amely lehetővé teszi, hogy emberek úgy hatalmaskodjanak³ embertársaik fölött, ahogyan teszik. Viszont a hatalomvágy és a birtoklási vágy általános emberi gyarlóság, nem egy adott népcsoport, esetünkben a zsidók speciális tulajdonsága. Vagyis az antiszemita azon állítása, miszerint a zsidók felülreprezentáltak a pénzvilágban, akár igaz, akár nem igaz, teljességgel érdektelen. Aki tehát úgy kritizálja a mai pénzrendszert, hogy a mindnyájunk által működtetett pénzrendszer uralma helyett zsidó világhatalmi törekvésről beszél, az egyfelől félrevezető féligazságról beszél, másfelől nem látja a lényegét a rendszer működésében. Soros György csak emblemikus figura, aki kihasználja a rendszer adta lehetőségeket. Személy szerint őt támadni még tüneti kezelésnek is pocsék, természetesen a náci "tüneti kezelése" még

2 Csak néhány azokból a „gyümölcsökből”: az angliai bekerítések, gyarmatosítás, a világ érdekszférákra való fölosztása, az újrafelosztásért kiobbantott háborúk, világháborúk, proxyháborúk, beleértve a most folyó orosz-ukrán háborút is. Nehéz szabadulni attól a gondolattól, hogy nem szándékos az egész zűrzavarkeltés, hogy a gazdagok (most is) nyereszkedhessenek a szegények éhezésén, nyomorán, lásd az élelmiszer és energia árak várható következményeit pl. Afrikában.

3 Ezen hatalmaskodás ellen teljes joggal tiltakozik az is, aki történetesen antiszemita nézeteket vall. Ezért akármilyen hajmeresztő is lehet sokaknak, de ebben, csakis ebben az antiszemitákkal tartok. Sőt, azért küzdök, hogy egyetlen ember se hatalmaskodhassék embertársa fölött, se fegyverrel, se pénzzel, se sehogyan. Ezt a harcot mérhetetlenül megkönnyítené a geselli pénzelmélet bevezetése, amely ugyan közvetetten, de elismeri: ezen beteg pénzrendszer működtetéséért nem pár gazdag család felel, hanem mindnyájan felelősek vagyunk.

pocsékabb volt. Ez utóbbi kiváló közvetett bizonyíték arra, hogy egy igazságnak vélt féligazság mennyire félrevezető tud lenni.

Visszatérve: ha már mintegy 800 éve megszületett és azóta is egyre erősödik az említett világpusztító erő (lásd a kis gömböc telhetetlenségi törvényét négyrészes írásom II. részében), amely napjainkra az egész társadalmat maga alá gyűrte, és épp lenyelni készül egész bolygónkat, akkor csakis úgy remélhetünk eredményt, ha

1. vagy szembehelyezünk vele egy nagyobb erőt,
2. vagy ezen pusztító erőt a gyökerénél szüntetjük meg.

A fajkihalás, a sivatagosodás, a vízszennyezés stb. elleni bármilyen védelem, bármilyen civil kezdeményezés, beleértve a szegénység, a szociális igazságtalanság elleni küzdelmet, vagy akár a fenntarthatóságért folyó bármilyen küzdelem összesített ereje is nem hogy „nagyobb erőt” nem jelent, hanem minden jel szerint még fékezni is alig-alig képes a folyamatokat. Ezért állításom szerint minden ilyen küzdelem valójában *tüneti kezelés*, szélmalomharc, és örökös bukásra van ítélve mindaddig, amíg meg nem találjuk azt a bizonyos gyökeret. Más szavakkal

az egyéni (erkölcsi és civil) erőfeszítések szükségesek, de nem elégségesek.

A korszellemmel szembemenő erkölcsi hőstettek sosem tömegesek, ilyenekre nem lehet társadalmat építeni. A tőkegazdaságnak mint rendszernek a rendszerszintű hibáját **is** ki kell javítanunk.

Ezek után lássuk a tisztelt Vitapartner egy súlyos mondatát: „A tévedés tehát abban áll, hogy alapvetően *erkölcsi jellegű problémára* (határtalan anyagi önértékkövetés, azaz kapzsiság mint rendetlen vágy) *gazdasági, ill. technikai megoldást* keresünk.”

A tisztelt Vitapartnernek akkor lenne igaza, ha mindkét oldalon erkölcs állna szemben erkölccsel. Az egyik oldalon „az egyéni önző érdek különböző alakjai”, a másik oldalon pedig azok, akik megszelídítették önző vágyaikat, és együttműködésre, kölcsönösségre, urambocsá', szeretetre alapozzák bárminemű kapcsolataikat. Ez esetben, ha az utóbbiak, akármilyen lassan is, de egyre többen lesznek, akkor előbb-utóbb valóban várható győzelem.

Csakhogy messze nem ez a helyzet. Ezért a tisztelt Vitapartnerrel szemben azt állítom, hogy igenis szükség van *gazdasági, ill. technikai megoldásra is*. Ugyanis a gazdasági hálózatok mára világméretűvé vált, intézményesült erejével szemben semmiféle egyéni erkölcsi erőfeszítés nem képes eredményt elérni.⁴ Az un. etikus közgazdaságtan vagy gazdasági teológia ereje sem elegendő, mert a közgazdaságtanokból száműzött erkölcsi szempontokat kétféleképp lehetséges visszahelyezni „eredeti jogaiba”⁵

1. Az egyénre vonatkozó erkölcsi, etikai szempontok fölerősítésével, az erényes emberhez való visszatéréssel, aki, mint „*homo reciprocans*”, képes a maximális haszonra törekvés helyett a bizalomra. az együttműködésre, a kölcsönösségre építeni gazdasági kapcsolatait (Baritz 2014).

Nem nehéz belátni, hogy ezen törekvés garantáltan alul fog maradni pl. a növekedési kényszerre tekintve. Nagyjából 7 milliárd embert kéne egyesével és személyesen meggyőznünk arról, hogy legyen szíves fogja vissza a fogyasztását, beleértve kb. másfél milliárd embert, akinek ivóvíz is alig jut. Tudományosan: a növekedés közben tartása már rég kicsúszott a társadalom ellenőrzése alól.

A tisztelt Vitapartner egyéni ősbűnt emlegető, erkölcsöt jobbító szándéka, az etikus közgazdaságtan vagy a gazdasági teológia, vagy akár a morálökönómia azért tartoznak ide az „*egyéni csoportba*”, mert legjobb tudásom szerint a pénzrendszer intézményéhez egyik sem nyúl

4 Vö: Madách Az ember tragédiája Hetedik szín:
ÁDÁM

Nem bírom-é áthágni ezt a sáncot? -

LUCIFER

Nem ám, mert védi a kor szelleme,

Erősebb, mint te.

5 Utalás Kálvin feledésbe merült azon erőfeszítésére, hogy még a mérsékelt a kamatot is csak a „méltányosság és szeretet törvényével” összhangban szabad engedélyezni (Sebestyén 1911:8)

hozzá. Állításom szerint, amennyiben a kamatos pénzrendszert változatlan hagyjuk, addig „Hiú szándék! vesztett erő”⁶ jobb irányba terelni a világ folyását.

Tegyük föl, hogy mindenki egy szempillantás alatt angyallá válik, és a maximális haszonra törekvés helyett eleget tesz a Baritz-féle erkölcsi elvárásoknak. Vigyük végig a gondolatot: csupa angyal dolgozik a munkamegosztás összes területén. Majd angyali mosollyal az ajkukon egymást lopják meg és egymást zsákmányolják ki⁷. Miért? Mert kamatos pénzt használnak javaik csereberélésére. Az összes angyali segítőkészség és jóakarata ellenére a kamat miatt a növekedési kényszer, a vagyonkoncentráció vagyis a szociális igazságtalanság, a kizsákmányolás kényszere és a vagyonosok túlhatalma benne maradnak a rendszerben. (Az erkölcsi torzulás és rombolás csak azért nem jelentkezik, mert angyalok társadalmáról beszélünk.) Sovány vigasz, hogy valamivel lassabban pusztulnánk ki...

A kamat hozta valamennyi negatívum ellen lehet és kell is küzdeni, de erre is igaz: ezen küzdelmek *összesített* ereje nagyságrendekkel elmarad az *intézményesített* kamatrendszer erejétől. Mégis mindenki itt, „az egyénre vonatkozó erkölcsi, etikai szempontok” között keresi a nem létező megoldást. Nézetem szerint be kéne látnunk végre, hogy

tüneti kezelésekkal nem gyógyítható a kapitalizmus. Közfelfogásbeli, közgazdasági és politikai paradigmaváltásra van szükség!

A közgazdasági paradigmaváltás egy lehetséges módját írja le a következő pont.

2. A másik lehetőség az *intézményi* változtatás, ugyancsak erkölcsi alapon. Ezt a követelményt a legtömörebben Joób Márk közgazdász fogalmazta meg. Tanulmányát így fejezi be: „az antropocentrikus, ökológiailag fenntartható és szociálisan igazságos gazdasági rendszer kialakításához szükséges erkölcsi szempontoknak tehát csak a jog segítségével lehet érvényt szerezni” (Joób 2010:79-80). Más szavakkal mindenképp szükséges „kialakítani azt a szituációt, amelyben a szereplők erkölcsi meggyőződés nélkül is az erkölcsileg kívánatos eredményt produkálják” (uo.:80).

Joóbnak ez a felismerése tökéletesen illeszkedik Gesell főntebb vázolt belátásához, ezért állításom szerint a Joób-féle cél gyakorlatba ültetésére kizárólag a geselli szelíd pénzelmélet alkalmas, ráadásul a négyrészes írásom IV. részében vázolt szabályoknál nem lehetséges mélyebben belefoglalni a gazdaságot működtető leendő törvényekbe az *etikai* követelményeket.

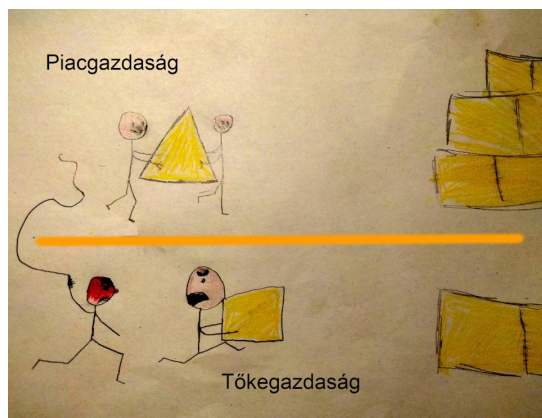
Mivel Gesell pénzelmélete egyértelműen a száműzött *etikai* követelményeket illeszti vissza a rendszerbe, mégpedig egy olyan szabály formájában, amely egyfelől egységesen mindenkire vonatkozik, hajszálnyi teret sem hagyva az egyéni erkölcsi döntéseknek, másfelől az inflációval ellentétben csakis azt sújtja, aki nem tartja be a játékszabályokat, ezért bizonyítottan látom jelen írásom címét: Silvio Gesell egyértelműen nem haszon-, hanem morálökonómiai gondolkodó. És azért csúcsgondolkodó, mert úgy fékezi meg a kamat mögött álló ember kemény akaratát („Több pénzt akarok...!”), hogy egyúttal a gazdaság működőképessége is megmarad.

Aki tud jobbat, jelentkezék...! :-)

Számomra tehát nem az a kérdés, hogy Gesellnek igaza van-e, hanem ez:

miként lehet a mostani önpusztító kamatgazdaságot átvezetni a geselli piacgazdaságba úgy, hogy az érdekellentétek közötti, jelenleg javarészt ismeretlen erejű feszültségek ne tépjék szét a gazdaságot és a társadalmat?

(Zárójelben: a szakembereknek erre a kérdésre válaszolni sok-sok gondolkodni valót jelent, de csak azok lesznek



1. Ábra: Szabadkai Eleonóra rajza (10 éves) Piacgazdaság vs. kapitalizmus)

6 Arany János: GONDOLATOK a béke-kongresszus felől, 1850

7 A kamatot színtiszta kizsákmányolásnak is hívhatjuk, mert az per definitionem értékteremtő munka nélküli jövedelem elvonás.

képesek rá, akik Silvio Gesellhez, Síklaky Istvánhoz⁸ (és ki tudja még hány emberhez; sajnos túl kevesen vannak) hasonlóan a kapitalizmussal kapcsolatban paradigma váltásra is képesek.)

Ráadásul az ökológia katasztrófa közelsége miatt könnyen lehet, hogy már rég elkéstünk az egész átalakítással. Kétségbeesítően kevés időnk van...!

Egyéb észrevételek

- A tisztelt Vitapartner következetesen kamatos kamatról beszél, miközben én folyvást csak kamatot emlegetek, kamatgazdaság stb. Legjobb tudásom szerint a közgazdaságtan csak a kamattal foglalkozik, a kamatos kamat esetét pedig visszavezeti – matematikailag teljesen helyesen – a kamatra vonatkozó szabályokra. Magát a hitelt kamatra, s nem kamatos kamatra adják. Ez utóbbit a befektetők, spekulánsok szeretik alkalmazni, amikor is a kamat hozta „nyereséget”, „hozamot”⁹ időszakonként hozzácsapják az addigi tőkéhez.
- „A kamatos kamatot fő okként hibáztató iskola világmagyarázó elmélet” – hangzik a szentencia. Ilyet lehet állítani, de én nem így látom. Ahogy jeleztem fentebb, Gesellnek helyenként valóban vannak túlzó, idealisztikus megjegyzései, azonban ezeket én igyekeztem figyelmen kívül hagyni, és a lényegre támaszkodni, épp azért, mert tudtam(?), éreztem(?), hogy még ilyen lecsupaszított, tárgyilagosságra törekvő formában is igen nagy ellenállásba fogok ütközni¹⁰. Pontosán ezért is írtam a IV. részben a következőket: „az itt vázolt pénzügyi rendszer nem oldja meg a gazdaság és társadalom összes problémáját, »csak« a jelenlegi pénzügyi rendszernek az emberi gyarlóságot erősítő képességét szünteti meg. Úgy vélem ez a »csak« épp elég nagy lépés volna előre...”. Vagyis a kamat valóban fő ok, de csak a pénzrendszer hozta bajok oka, nem pedig világmagyarázó elmélet.

Az igazsághoz persze hozzátartozik, hogy nincs az életnek olyan szelete, ahova ne nyomult volna be a haszonelvű korszellem, azért könnyű minden bajért a kamatot okolni.¹¹

- Szerintem teljességgel érdektelen, hogy Róma az erkölcsök romlása, vagy az arany kimerülése miatt bukott-e el. Akár mindkettő is ok lehet, nem de bár?
- „Keszthelyen élve láttam, hogy a balatoni korona egyáltalán nem működött, s a soproni kékfrank sem sikertörténet. Felmerül az emberben a kérdés, hogy ha a helyi pénz tényleg ennyire tökéletes, ezt pedig több mint 100 éve tudjuk, miért nem követték többen a példát?” - Már bocsánat, de nekem ez így zavaros! Hogy jön ez a két mondat egymás után? Az elsőben nem működik, nem sikertörténet a helyi pénz, a második mondatban pedig rákérdez az „ennyire tökéletes” helyi pénzre.

A „több mint 100 éve tudjuk” pontatlan utalás lehet a wörgli csodára, amely épp 90 éve volt. Aki foglalkozott vele, az a helyi pénz sikertörténetének tartja, a közgazdász szakma pedig, már a ki tud róla, elbukott kísérletnek állítja be. A valóság az, hogy az *évezredek* (!) óta használt és a jelenlegi pénz esetében is, akinek (sok) pénze van, annak hatalma is van. A hatalommal bírók sohasem hajlandók csak úgy hagyni, hogy elússzon a hatalmuk, ezért eleddig minden előre mutató próbálkozást, akár a II. vh. utáni Amerikában is, elfojtottak. Konkrétan a wörgli kísérlet nem kudarcba fulladt, hanem jogi eszközökkel leverték, ahogy az összes többit is.

Ennyi előismeret után a pontos kérdés úgy hangozhatna, hogy ha a wörgli helyi pénz „ennyire tökéletes” volt, akkor a mai helyi pénzek miért nem működnek? Ennek számos oka van. A gazdasági és pl. a munkamegosztás szintjén össze sem lehet hasonlítani az akkori kisvárosi-falusias közösséget egy mai hasonló méretű területtel. Hol volt akkor még ezerféle olyan termék, ami a területen kívülről származott? Ma még az élelmiszert is agyament módon sokkal távolabbról

8 Silvio Gesell könyvének fordítója.

9 Ha valaki nem értené az idézőjeleket: a kamat, a legkisebb kamat is a lopás egy speciális neve (Melius Juhász Péter nyomán). Saját szavaimmal: a lopás akkor is lopás, ha filléreket lopsz.

10 Még így is kapom az ívet rendesen, hogy mi vagyok: marxista, kommunista, utópikus, idealista, egy ideológia fogja, naiv álmodozó stb.

11 Vö.: „az európai civilizáció áru- és csereelvé [...] társadalmunk lelki alapjaiba is beépült, s a maga módján gyarmatosította az emberi szíveket” (Metz 2008:103.)

szállítják, nem volt hűtő, autó, hadd ne soroljam. Aztán a mai helyi pénzeket összekötik a forinttal, ami a kamatos pénzrendszer része. A döntéshozók azért engedik a helyi pénzeket, mert nagyon jól tudják, hogy ilyen formában rájuk nézve veszélytelen kísérlet csupán.

- „Az iszlám szigorúan tiltja ma is a kamatszedést, ám egyáltalán nem látszik, hogy az ilyen alapokon nyugvó gazdaságok igazságosabbak vagy fenntarthatóbbak lennének a nyugati modellnél.”

Az ellenvetés teljességgel jogos.

1.) A nem „igazságosabbak” állapot közvetve azt bizonyítja, hogy helyes magállapítást tettem, amikor főntebb azt írtam, hogy geselli elmélet nem csodafegyver, vagyis „nem oldja meg a gazdaság és társadalom összes problémáját”. A társadalmi igazságosság fönntartásához egyéb szabályok is kellene, de ezek megtárgyalása kívül esik jelen vizsgálódásunk körén. Ugyanakkor egyet értek Lietaer-rel: „ez a vagyonskoncentráció egy folyamatos, önisméltó, rendszerszintű jelenség, amely ellenáll minden, a csökkentésére irányuló törekvésnek. (Lietaer 2017:58). Ki merem jelteni, hogy a geselli elmélet bevezetése nélkül soha el nem érhető egy igazságosabb társadalom. Vagyis ezen elmélet bevezetése szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy legalább reményünk legyen egy igazságosabb társadalom felé haladásra.

2.) A nyugati modell fenntarthatósága csupán pillanatnyi látszat, A kamatgazdaságot messze nem tartom fenntarthatónak, mert föléljük saját létalapunkat, a bioszférát. Gyorsvonati sebességgel robogunk a szakadék felé, aki pedig a fék felé nyúl, annak ráütnek a kezére... Egyébként erre nézve is igaz, amit az előző pontban írtam. A geselli elmélet bevezetése nélkül hiú ábránd marad a fenntarthatóság. Vagyis ezen elmélet bevezetése szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy legalább reményünk legyen a jelenlegi fenntarthatatlan állapotot fenntarthatósági pályára átállítani. S ahogy mondtam, könnyen lehet, hogy már elkéstünk az egész átalakítással...

- „ahol jól működik a nemzetközi szabadkereskedelem, ott béke van.” Sajnos, ez nem ennyire egyszerű. Én kritikusan látom. Miféle béke az, ahol a játékszabályok az amúgy is gazdag régióknak kedveznek, a szegényebb régiók pedig még kiszolgáltatottabbak lesznek?

A jelenlegi pénz intézményrendszere oly nagy, erős és hatalmas, hogy az egyes ember teljességgel tehetetlen vele szemben, sőt gyakorlatilag egész kormányok is, miközben az egyént az éhenhalás, a kormányt az államcsőd fenyegeti: ha nem írod alá, nem kapsz pénzt – Az aláírandót reformnak csúfolják, valójában *megszorításokat, privatizációt, liberalizációt* követelnek cserébe. A *megszorítások* = a bankok, befektetési alapok kamathasznát a kis-pénzü széles tömegek fizessék meg. A *privatizáció* = a csődbe ment egyének, cégek, államok vagyona (pl. görög szigetek, kikötők!) fedezetként a bankoké vagy magántulajdon lehessen, az állami szolgáltatások hasznát hozó része magánkézbe kerül, a többi sorsára hagyják stb. A *liberalizáció* = szabad utat a kizsákmányoló tőkének!

A klasszikus gyarmatok nem azért szűntek meg, mert a gyarmattartók emberségesebbek lettek, vagy pedig a gyarmatosítottak egyszerűen föllázadtak, hanem a gyarmatok kizsákmányolása azok „fölszabadulása után” is biztosítható volt a tőke szabad áramlása és a nemzetközi szabadkereskedelem révén a nemzetközi jog örve alatt. Csak a módszerek finomodtak,

nyílt erőszak helyett már bőven elegendő, ha a hatalmasok és gazdagok diktálják a feltételeket. Nyugodt lélekkel kimondhatjuk: a nagyok nem megszegik a törvényeket, hanem ők a törvényhozók¹². Orwell stílusában fogalmazhatnák úgy is, hogy a tyúkólban a rókák írják a törvényeket.

És ugyanígy, a vasfüggöny fölszámolása sem a szabadság nemes kiterjesztésének szándéka miatt következett be, hanem újabb kizsákmányolható területek, a piacbővítés és a legértékesebb, legképzettebb emberek akadálymentes megszerzése, megszerezhetősége volt a valódi ok. Az más kérdés, hogy egyénileg ez a lépés, mármint a nyugatabbra vándorlás sokszor előnyös. A közösség

12 Utalás Anakarsisz (Kr. e. 6. század) Szolónnak tett megjegyzésére: „Nem érnek többet a törvények, mint a pókháló, a gyengéket és az apró vétkeseket megfogják, a hatalmasok és gazdagok viszont széttépik”, Forrás: Plutarkhosz: Párhuzamos életrajzok, Magyar Helikon Kiadó, 1978, 77. o.

fennmaradásának hosszútávú érdeke ütközik az egyén kurtább érdekével. Ez a szegényebb nemzetek tragédiája, és amelyet szintén a kamatos pénzrendszer hozott a nyakunkra.

Valamikor az érett középkor vége felé a kis gömböc központosító akaratának első lépéseként eltörlik a középkori helyi pénzeket, mérhetetlen nyomort hozva a korabeli emberekre. Második lépésként létre hozták az egységes belső piacot a nemzetállamok örve alatt, amely azonnal megteremtette ezen államok közötti versengést is: "Ha az áruk nem jutnak át a határokon, a katonák fognak" - jellemezte helyesen a helyzetet Frédéric Bastiat (1801 – 1850; francia liberális gondolkodó és közgazdász), vagyis megindult az erőforrásokért, a területekért folyó harc, háborúk, gyarmatosítás, a világ érdekszférákra való felosztása stb. Ez a harc napjainkban is folyik, pl. itt a szomszédban. Értsd: épp most akarják leparancsolni Európát és Oroszországot a nagyhatalmak színpadáról.

A most folyó orosz-ukrán háborúnak is mi lesz a rövidtávú következménye? A gazdag Nyugat ezer örömmel nyújt majd kamatos hitelt az amúgy is szegény és tönkre bombázott ország újjáépítésére. Először is a hitelre kapott pénz java része a Nyugaton vásárolt áruk ellenértékeként azonnal visszakerül Nyugatra, másodsor pedig az ukránok még évtizedek múlva is a kamatterheket nyögik majd (értsd: az eleve szegényebb többletpénzt fizet az eleve gazdagabbnak), ami lehetlenné teszi, hogy kitörjenek a szegénysorból. A gazdag duplán jól jár, ráadásul biztosítva van a számára, hogy a szegény szegény maradjon, s bizonyos idő elteltével ismét szorult helyzetbe kerülve újabb hitelt vegyen föl. Mi más lenne ez, ha nem „a gazdagok összeesküvése a szegények ellen”? (Bodai 1998:72) Nincs új a nap alatt, ez folyik sok-sok évszázad óta, kezdve a nyílt erőszakkal, napjainkra pedig egyre kifinomultabb módszerekkel! A Polányi-leírta „ördögi malom” pedig darálja tovább a világot.

És a jövő sem túl barátságos. Ti. a kapitalizmus nem piacgazdaság, hanem tőkegazdaság¹³, amelyben a verseny, a konkurenciaelv legsajátabb terméke a monopólium. A kapitalizmus tehát valamiféle monopolrendszer felé halad, amelyet napjainkban már globalizáció néven emlegetünk, s ha a bioszféra válaszcspása nem pusztít el minket előbb, akkor előbb-utóbb vélhetőleg létrejön egy Világkormány is, amely a pénzuralmi rendszer betetőzése volna: a kapitalista monopolrendszer egységes hatalma a világ összes népe fölött. Természetesen a nyugatimádók és kapitalizmushívők ezt gazdaságilag általános jólétként képzelhetik, de a kamatgazdaságban ez lehetlenség. Épp az ellenkezője várható: mivel a *kamatmechanizmus* évszázadok óta hibátlanul működik, ezért törvényszerű, hogy elképesztően kevesek mérhetetlen gazdagsága jobb esetben az éhséglázadástól éppenhogy csak megóvott többmilliárdnyi tömegek nyomorával jár majd együtt. Politikailag pedig több mint gyanús, hogy épül a Nagy Testvér lerázhatatlan „szép új világ”-birodalma, mert minden ellenállást csírájában elfojtanak. Tökéletesen igaza van Herbert Marcuse-nak¹⁴, aki már 1964-ben (!) leírta, hogy „a mai ipari társadalom, annak következtében, ahogyan technikai bázisát megszervezte, a totalitarizmus felé tart [...] Nem csak egy sajátos kormányforma vagy párturalom eredményezhet totalitarizmust, hanem egy sajátos termelési és elosztási rendszer is, amely minden további nélkül összeférhet a pártok, újságok, «ellensúlyozó hatalmak» stb. «pluralizmusával»” (Marcuse 1990:25).

- „A pénznek viszont nem létével, hanem egyenetlen elosztásával van a baj, az egyenlőség természetes mértékét kialakító mechanizmusok tehát támogatandók!” - Helyes. De számomra nem világos, hogy ha a kamatmechanizmus *okozza* az egyenetlen elosztást, akkor

miért tüneti kezelésekkal akarjuk orvosolni a bajt a kamatmechanizmus fölszámolása helyett.

Pontosan erről szól Gesell pénzelmélete.

- S végül befejezés gyanánt: „Békében az tud másokkal élni, aki magával is békében van.” - teljességgel igaz, de legyen szabad kitágítanom. Az én meglátásom szerint e földön az ember létfeladata nem volna szabad más legyen, mint hogy önmagával, embertársával és a természettel

13 A kapitalizmus helyes magyar megfelelője nem a piacgazdaság, hanem a tőkegazdaság kifejezés volna, és a geselli szelíd pénzzel működő gazdaságra kellene – kizárólagosan – a piacgazdaság kifejezést alkalmaznunk.

14 Herbert Marcuse (1898 – 1979) német filozófus, szociológus, politológus.

egyensúlyban éljen. Ez a hármas harmónia, ez a hármashangzat Isten nélkül megoldhatatlan feladat.

Laborczi Pál

Irodalom

- Baritz Sarolta Teréz [2014]: *Háromdimenziós gazdaság. Lehet-e gazdálkodni erényetikai paradigmában?* Ph.D. értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Ph.D. program
- Bodai Zsuzsa [1998]: *A pénz filozófiája*, Aula, Bp.
- Bodoky Tamás [2011]: <http://mindennapi.hu/cikk/tarsadalom/a-kamatos-kamat-okozza-a-valsagot/2011-02-24/1740> (Utolsó megtekintés: 2022.05.07.)
- Silvio **Gesell** [2004]: *A természetes gazdasági rend*. Kétezerregy Kiadó, Piliscsaba
- Joób Márk [2010]: *A gazdaság és a társadalom közötti viszony etikai alapon történő meghatározásának szükségessége*, In: *Gazdaság & Társadalom*, 2. évfolyam 1. szám/2010. máj. (64-81) (<https://doi.org/10.21637/gt.2010.1.04.>)
- Bernard **Lietaer** – Stephen **Belgin** [2017]: *Új pénz egy új világnak*, Bankráció Kft.
- Herbert **Marcuse** [1990]: *Az egydimenziós ember*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- Johann Baptist **Metz** [2008]: *Memoria passionis*. Vigilia, Budapest
- Polányi Károly [2004]: *A nagy átalakulás: korunk gazdasági és politikai gyökerei*, 2. átdolg. kiad., Napvilág, Budapest
- Sebestyén Jenő [1911]: *Kálvin és a kapitalizmus*. Kálvineum Rt., Marosvásárhely